

## แนวคิดทางการเมืองกับศาลหลักเมืองประจำจังหวัด ตั้งแต่ พ.ศ. 2325-2566

ชัชชญา ชุมศรี<sup>1</sup>

วันที่รับบทความ: 31 มีนาคม 2568

วันแก้ไขบทความ: 20 พฤษภาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ: 28 พฤษภาคม 2568

### บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาแนวคิดทางการเมืองที่ปรากฏในศาลหลักเมืองประจำจังหวัด ตั้งแต่ พ.ศ. 2325-2566 (2) ศึกษาบริบททางการเมือง สังคม และวัฒนธรรม ที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดทางการเมืองอำนาจศูนย์กลางผ่านการสร้างศาลหลักเมืองประจำจังหวัด ตั้งแต่ พ.ศ. 2325-2566 และ (3) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของศาลหลักเมืองในฐานะสัญลักษณ์ของอำนาจและความมั่นคงในบริบทการเมืองไทยสมัยใหม่ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยวิธีการศึกษาข้อมูลจากการสำรวจและการวิจัยเอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาและการตีความ ผลการวิจัย พบว่า (1) ศาลหลักเมืองเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจรัฐ ตั้งแต่ศูนย์กลางอำนาจกษัตริย์ในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สู่มือเครื่องมือสร้างความเป็นปึกแผ่นของชาติในระบอบประชาธิปไตย ศาลหลักเมืองสะท้อนรากฐานแนวคิดทางการเมืองที่เชื่อมโยงอำนาจรัฐกับศาสนาผ่านจักรวาลวิทยายินดู-พุทธ เพื่อสร้างความชอบธรรมในการปกครอง ศาลหลักเมืองยังคงเป็นสัญลักษณ์ของเสถียรภาพและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน (2) สมัยต้นรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325-2411) ใช้ศาลหลักเมืองเสริมสร้างความชอบธรรมของกษัตริย์ ช่วงปฏิรูปประเทศ (พ.ศ. 2411-2525) ขยายบทบาทศาลหลักเมืองเพื่อควบคุมอำนาจท้องถิ่น จนถึงยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2525-2566) ศาลหลักเมืองเชื่อมโยงศาสนา วัฒนธรรม และการเมือง โดยสะท้อนจักรวาลวิทยายินดู-พุทธ และเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจรัฐ เสริมสร้างความชอบธรรมและความมั่นคงของรัฐไทย ผ่านพิธีกรรมทางศาสนาและการเมือง ชนชั้นนำและประชาชนร่วมมือกันในการก่อตั้งและบูรณะศาลหลักเมืองมาทุกยุคสมัย (3) ศาลหลักเมืองเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองปกครองผ่านพิธีกรรมและรัฐพิธี ศาลหลักเมืองทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ของความมั่นคงแห่งรัฐผ่านพิธีกรรมและการบูรณะเพื่อเสริมสร้างเสถียรภาพทางการเมือง และศาลหลักเมืองเป็นศูนย์กลางความศรัทธาของประชาชนและสร้างความเชื่อมั่นในรัฐจนถึงปัจจุบัน

**คำสำคัญ:** สัญลักษณ์แห่งอำนาจรัฐ; ศาลหลักเมืองประจำจังหวัด; การรวมศูนย์อำนาจ

**ประเภทบทความ:** บทความวิจัย

<sup>1</sup> นักศึกษาปริญญาเอก, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง  
แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร 10240, ประเทศไทย  
ผู้รับผิดชอบบทความ อีเมล: chatchaya@gmail.com

## Political Concepts and Provincial City Pillar Shrines from 1782 to 2023

Chatchaya Chumsri<sup>1</sup>

Received: March 31, 2025

Revised: May 20, 2025

Accepted: May 28, 2025

### Abstract

This research article examines (1) the political concepts as evidenced in the provincial city pillar shrines from 1782 to 2023; investigates (2) the political, social, and cultural contexts influencing political concepts, the central power through the construction of provincial city pillar shrines from 1782 to 2023; and analyzes (3) the relationship of the city pillar shrines as a symbol of power and stability in modern Thai political concepts. The technique of qualitative research was employed. Data were collected using the methods of survey and documentary research. Use descriptive and interpretive analysis. Findings are as follows: (1) The city pillar shrines are a symbol of the state power that changes in accordance with the government system from the power center of the kings in the period of the absolute monarchy to being an instrument to build the national solidarity in the democracy system. The city pillar shrines reflect the root of the political concepts connecting the state power and religion through the Cosmology of Hindu and Buddhism to foster legitimacy in the government. It is a symbol of stability and the relationship between the state and the people. The city pillar shrines remain the symbol of stability and the relationship between the state and the members of the general public. (2) The Rattanakosin period use of the city pillar shrines to enhance the legitimacy of the kings; the period of country reform (1868-1982) with the expansion of the role of the city pillar shrines to control the local power to the present period (1982-2023). The city pillar shrines connect religion, culture, and politics by reflecting the cosmology of Hindu and Buddhism and being the symbol of state power to enhance the legitimacy and the security of the Thai through religious rites and politics. The elites and members of the general public collaborated in the construction and restoration of the city pillar shrines in every era. (3) The city pillar shrines are the important instrument in building governing legitimacy through religious rites and state ceremonies. The city pillar shrines play a role as a symbol of state security through religious rites and restoration to create political stability. The city pillar shrines were the center of faith of the members of the general public and used to foster confidence in the state till the present day.

**Keywords:** Symbolic State Power; Provincial City Pillar Shrine; Centralization

**Type of Article:** Research Article

---

<sup>1</sup>Ph.D. Candidate, Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University  
Huamark, Bangkok, Bangkok 10240, Thailand  
Corresponding Author Email: chatchaya@gmail.com

## บทนำ

ศาลหลักเมืองเป็นหนึ่งในสัญลักษณ์สำคัญของอำนาจรัฐไทยที่มีรากฐานมาจากความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมโบราณ ตั้งแต่การสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ในปี พ.ศ. 2325 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงโปรดให้สร้างศาลหลักเมืองขึ้นในกรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นศูนย์กลางแห่งความมั่นคงของบ้านเมืองและเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจอันชอบธรรมของพระมหากษัตริย์ ศาลหลักเมืองถือเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจรัฐอย่างเด่นชัด เนื่องจากเป็นสถานที่ที่สะท้อนถึงการรวมศูนย์อำนาจของกษัตริย์และการปกครองที่มีโครงสร้างเป็นลำดับชั้น ศาลหลักเมืองเป็นสถาปัตยกรรมที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางของอำนาจทั้งในทางกายภาพและทางจิตวิญญาณ โครงสร้างของศาลหลักเมืองมักมีลักษณะเป็นศาลเจ้าแบบไทยที่ตั้งอยู่บริเวณกลางเมืองหรือบริเวณที่สำคัญของเมือง ซึ่งสะท้อนถึงแนวคิดเรื่องการสร้างเมืองที่ต้องมีจุดศูนย์กลางที่มั่นคงและได้รับการปกป้องจากอำนาจศักดิ์สิทธิ์ (เจนจบ ยิ่งสุมล, 2566)

ในยุคที่ระบอบการปกครองไทยเปลี่ยนแปลงจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่ระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 ศาลหลักเมืองยังคงเป็นสัญลักษณ์ที่มีความสำคัญ แม้ว่าบทบาทของพระมหากษัตริย์ในทางการเมืองจะลดลง แต่ศาลหลักเมืองยังคงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจของรัฐไทยโดยเฉพาะในเชิงวัฒนธรรมและประเพณี นอกจากนี้ศาลหลักเมืองยังถูกใช้เป็นสถานที่จัดพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับรัฐ เช่น พิธีถวายสัตย์ปฏิญาณของข้าราชการ และการสวดมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคลของบ้านเมือง ดังนั้น ศาลหลักเมืองในสมัยรัตนโกสินทร์จึงมีความเกี่ยวข้องกับการเมืองไทยอย่างลึกซึ้ง โดยเป็นทั้งสัญลักษณ์ของอำนาจรัฐ เครื่องมือในการรวมศูนย์อำนาจ และศูนย์กลางของพิธีกรรมที่สร้างความศรัทธาต่ออำนาจของพระมหากษัตริย์ การสร้างศาลหลักเมืองไม่ได้เป็นเพียงการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังมีนัยทางการเมืองที่สำคัญในการรักษาเสถียรภาพของรัฐและสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ แม้ว่าโครงสร้างทางการเมืองของไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่ศาลหลักเมืองยังคงเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายสำคัญในบริบทของอำนาจรัฐและอุดมการณ์ทางการเมืองของไทยมาจนถึงปัจจุบัน (สุวรรณค์ ตั้งตรงสิทธิกุล, 2561; นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2565)

## ตาราง 1

พัฒนาการของศาลหลักเมืองในประเทศไทย (พ.ศ. 2325-2566)

ช่วงเวลา	บริบททางการเมืองและสังคม	บทบาทและความสำคัญของศาลหลักเมือง
พ.ศ. 2325-2411 (ต้นรัตนโกสินทร์)	- ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ศูนย์อำนาจอยู่ที่สถาบันพระมหากษัตริย์	- ศาลหลักเมืองเป็นสัญลักษณ์แห่งความมั่นคงของราชอาณาจักร สร้างขึ้นตามคติฮินดู-พุทธ เพื่อเป็นจุดศูนย์กลางของเมือง
พ.ศ. 2411-2475 (ช่วงปฏิรูป)	- รัฐไทยเผชิญลัทธิล่าอาณานิคม รัฐบาลกลางมีบทบาทมากขึ้น	- ศาลหลักเมืองสะท้อนการขยายอำนาจของรัฐส่วนกลาง สร้างขึ้นในเมืองสำคัญเพื่อเสริมสร้างความเป็นปึกแผ่น
พ.ศ. 2475-2500 (ช่วงเปลี่ยนผ่าน)	- การปกครองเปลี่ยนผ่านจากระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นประชาธิปไตย	- แม้คณะราษฎรให้ความสำคัญน้อยลง แต่ศาลหลักเมือง ยังเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมของรัฐ
พ.ศ. 2500-2525 (ช่วงสงครามเย็น)	- เผชิญภัยคุกคามคอมมิวนิสต์ รัฐบาลเน้นสร้างเอกภาพของชาติ	- มีการบูรณะและสร้างศาลหลักเมืองใหม่ในจังหวัดยุทธศาสตร์ เพื่อสร้างความมั่นคงและความชอบธรรมให้กับรัฐบาล
พ.ศ. 2525-2566 (อนุรักษ์วัฒนธรรม)	- เน้นพัฒนาเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว (อนุรักษ์วัฒนธรรม)	- ศาลหลักเมืองได้รับการบูรณะให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และศูนย์กลางวัฒนธรรมในแต่ละจังหวัด

พัฒนาการของศาลหลักเมืองในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2325-2566 สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมในแต่ละยุคสมัย จากการเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่การเป็นเครื่องมือของรัฐในการรวมศูนย์อำนาจ และต่อมาเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว ศาลหลักเมืองจึงไม่ได้เป็นเพียงสิ่งปลูกสร้างทางกายภาพ แต่เป็นสัญลักษณ์ของความต่อเนื่องของอำนาจรัฐและเป็นจุดศูนย์กลางของความเชื่อ วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชาติไทย แนวคิดทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับศาลหลักเมืองในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2325-2566 ศาลหลักเมืองเป็นสัญลักษณ์สำคัญ

ที่มีความเกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้งกับแนวคิดทางการเมืองของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บทบาทของศาลหลักเมืองไม่เพียงแต่เป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณของเมืองเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงอุดมการณ์และแนวคิดทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัย ตั้งแต่สมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์จนถึงประชาธิปไตยแบบรัฐธรรมนูญในยุคปัจจุบัน

การวิจัยนี้มีเป้าหมายในการอธิบายว่า รัฐไทยในแต่ละยุคสมัยใช้ศาลหลักเมืองเป็นเครื่องมือในการรักษาเสถียรภาพทางการเมืองและการปรับเปลี่ยนความหมายของศาลหลักเมืองตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมอย่างไร โดยมุ่งเน้นศึกษาถึงแนวคิดทางการเมืองที่ปรากฏในศาลหลักเมืองประจำจังหวัด รวมถึงบริบททางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดเรื่องอำนาจศูนย์กลางผ่านการสร้างและใช้ศาลหลักเมืองเป็นเครื่องมือแสดงอำนาจ ตั้งแต่ พ.ศ. 2325-2566 ดังนั้น การศึกษาศาลหลักเมืองในมิติทางการเมืองจึงถือเป็นหัวข้อที่มีความสำคัญเพราะช่วยอธิบายพัฒนาการของโครงสร้างอำนาจในรัฐไทย และการใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างความมั่นคงของรัฐ อีกทั้งยังสะท้อนถึงการปรับตัวของสัญลักษณ์ทางอำนาจที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ซึ่งช่วยให้เข้าใจบทบาทของศาลหลักเมืองในฐานะศูนย์กลางของความเชื่อ อำนาจ และการปกครองในประเทศไทย

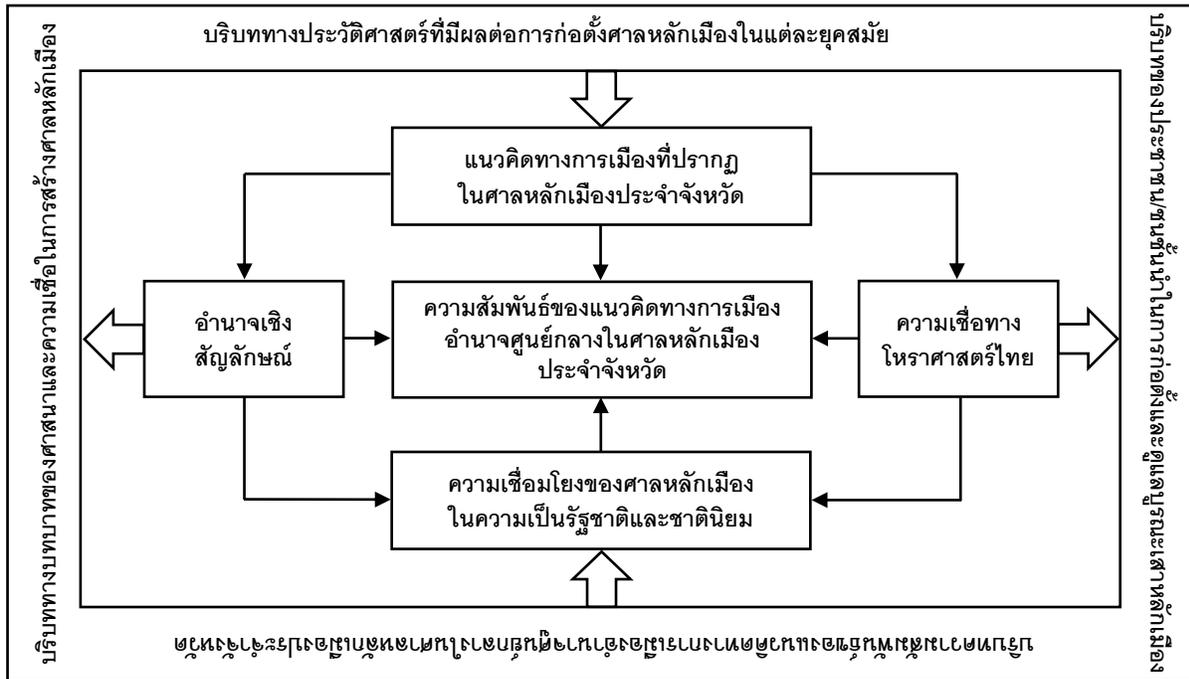
### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดทางการเมืองที่ปรากฏในศาลหลักเมืองประจำจังหวัด ตั้งแต่ พ.ศ. 2325-2566
2. เพื่อศึกษาบริบททางการเมือง สังคม และวัฒนธรรม ที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดทางการเมืองอำนาจศูนย์กลางผ่านการสร้างศาลหลักเมืองประจำจังหวัด ตั้งแต่ พ.ศ. 2325-2566
3. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของศาลหลักเมืองในฐานะสัญลักษณ์ของอำนาจและความมั่นคงในบริบทการเมืองไทยสมัยใหม่

### กรอบแนวความคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่องแนวคิดทางการเมืองกับศาลหลักเมืองประจำจังหวัด ตั้งแต่ พ.ศ. 2325-2566 ผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวคิดว่าด้วยรัฐและกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ (Ideological State Apparatus--ISA) ของ Louis Althusser ที่อธิบายว่า สังคมไม่ได้ถูกควบคุมโดยความรุนแรงเพียงอย่างเดียว แต่ยังถูกควบคุมผ่านกลไกอุดมการณ์ที่แทรกซึมอยู่ในชีวิตประจำวัน โดยทำงานอย่างแนบเนียนและมีประสิทธิภาพในการสร้างความยอมรับต่ออำนาจของชนชั้นปกครอง (พชรวัฒน์ เลื่อนทอง, 2562; กาญจนา แก้วเทพ, 2566; Margulies, 2018) แนวคิดอำนาจนำทางการเมืองและวัฒนธรรม (hegemony) ของ Antonio Gramsci ที่อธิบายว่า ชนชั้นปกครองมิได้รักษาอำนาจผ่านการบังคับเพียงอย่างเดียว แต่ยังใช้วัฒนธรรมและอุดมการณ์เพื่อสร้างฉันทามติของสังคม ทั้งมีการครอบครองความเป็นเจ้าทางการเมือง ซึ่งเกี่ยวข้องกับระบอบการปกครองที่ถูกทำให้เป็นมาตรฐานในสังคม และการครอบครองความเป็นเจ้าทางวัฒนธรรม ซึ่งควบคุมระบบความคิดและค่านิยมของประชาชนผ่านวัฒนธรรม ศาสนา และมิตีสื่อมวลชน (วัชรพล พุทธิรักษา, 2561; Bates, 1975) แนวคิดรัฐชาตินิยม (nationalism) ของ Benedict Anderson ที่อธิบายว่า ชาตินิยมเป็นกระบวนการที่ประชาชนจินตนาการว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชาติเดียวกัน แม้จะไม่เคยพบกันมาก่อน ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อการสร้างเอกภาพของรัฐ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2560; ทักษิ์ เฉลิมเกียรติ, 2561; นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2565; Anderson, 1983) แนวคิดโหราศาสตร์กับการเมืองไทย (Thai astrology concept) ที่อธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางศาสนา การเมือง และอำนาจรัฐ การใช้โหราศาสตร์ในกระบวนการกำหนดฤกษ์ยามการสร้างศาลหลักเมืองสะท้อนถึงการใช้เครื่องมือทางไสยศาสตร์และการเมืองในการเสริมสร้างความชอบธรรมให้กับผู้ปกครอง รวมถึงการเชื่อมโยงระหว่างความเชื่อทางศาสนาและโครงสร้างทางการเมืองซึ่งยังคงมีบทบาทสำคัญจนถึงปัจจุบัน (สิงห์โต สุริยาอารักษ์, 2511; วิศรุต บวงสรวง, 2562; Mianlamai, 2023) แนวคิดเกี่ยวกับอำนาจเชิงสัญลักษณ์ (symbolic power) ของ Pierre Bourdieu ที่อธิบายว่า เป็นกลไกสำคัญที่ใช้ในการสร้างความชอบธรรมให้กับโครงสร้างทางการเมืองและสังคม ซึ่งไม่จำกัดอยู่แค่การใช้อำนาจในรูปแบบกายภาพหรือกฎหมายเท่านั้น แต่ยังแสดงออกผ่านสัญลักษณ์ ภาษา วัฒนธรรม

และระบบคุณค่าทางสังคม ที่สามารถกำหนดความคิดและพฤติกรรมของผู้คนได้โดยที่พวกเขาอาจไม่รู้ตัว โดยกระบวนการนี้จะเกิดขึ้นผ่านเครื่องมือทางสังคมต่าง ๆ เช่น การใช้ภาษา ระบบการศึกษา สื่อมวลชน และพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งจะทำให้โครงสร้างอำนาจดูเหมือนเป็นเรื่องปกติและได้รับการยอมรับอย่างไร้ข้อสงสัย (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2555; Bourdieu, 1989) และผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวความคิดในการวิจัย ดังแสดงในภาพ 1



ภาพ 1 กรอบแนวความคิดในการวิจัย

### วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องแนวคิดทางการเมืองกับศาลหลักเมืองประจำจังหวัด ตั้งแต่ พ.ศ. 2325-2566 มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัยเป็นการศึกษาทางคุณภาพ (qualitative research) ที่มุ่งเน้นการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) และใช้แนวทางการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (descriptive method) และการวิเคราะห์เชิงตีความ (interpretative analysis) เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางการเมืองกับศาลหลักเมืองประจำจังหวัด
2. วิธีการศึกษา ใช้กระบวนการศึกษาข้อมูลจากเอกสารโดยรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลสำคัญ ทั้งผลงานวิจัย วิทยานิพนธ์ วารสาร หนังสือพิมพ์ หนังสือ บทความทางวิชาการ และข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาผ่านกระบวนการคัดกรองและวิเคราะห์ โดยให้ความสำคัญกับความน่าเชื่อถือ ความเกี่ยวข้อง และความทันสมัยของข้อมูล
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการศึกษาจากเอกสาร ได้แก่ การศึกษาเอกสารชั้นต้น (primary data) ได้แก่ ประวัติการก่อตั้งศาลหลักเมือง เอกสารทางประวัติศาสตร์ หนังสือ และสื่อวิทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาลหลักเมือง และเอกสารชั้นรอง (secondary data) ได้แก่ เอกสารวิชาการ สื่อสิ่งพิมพ์ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ คุุฎินิพนธ์ วารสาร และเอกสารของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมถึงบทความจากหนังสือพิมพ์รายวันและรายสัปดาห์ ตลอดจนข้อมูลจากเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาวิเคราะห์ให้สอดคล้องกับประเด็นการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้าน ครอบคลุมทั้งมิติทางการเมือง ประวัติศาสตร์ และความเชื่อทางจิตวิญญาณ ซึ่งจะช่วยให้สามารถวิเคราะห์บทบาทของศาลหลักเมืองในฐานะเครื่องมือเชิงสัญลักษณ์ของอำนาจทางการเมืองได้อย่างลึกซึ้งและครบถ้วน

4. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยเอกสารใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนาและการวิเคราะห์เชิงตีความ เพื่อทำความเข้าใจบทบาทของศาลหลักเมืองในฐานะสัญลักษณ์ทางการเมืองและศูนย์กลางของอำนาจในแต่ละยุคสมัย กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเริ่มจากการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ จากนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาจัดระบบ แยกแยะองค์ประกอบ และเชื่อมโยงข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อหาแนวโน้มและความสัมพันธ์ของข้อมูลเพื่อนำเสนอข้อค้นพบอย่างมีโครงสร้าง และอธิบายพลวัตของศาลหลักเมืองในบริบททางการเมืองได้อย่างชัดเจน การวิเคราะห์นี้จะช่วยให้เห็นถึงบทบาทของศาลหลักเมืองในฐานะสัญลักษณ์ของอำนาจศูนย์กลางและเครื่องมือทางการเมืองที่มีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมและการปกครองในแต่ละช่วงเวลา

## ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องแนวคิดทางการเมืองกับศาลหลักเมืองประจำจังหวัด ตั้งแต่ พ.ศ. 2325-2566 ได้ผลการวิจัยดังนี้

1. แนวคิดทางการเมืองที่ปรากฏในศาลหลักเมืองประจำจังหวัด ตั้งแต่ พ.ศ. 2325-2566

1.1 พัฒนาการของแนวคิดทางการเมืองที่สะท้อนผ่านศาลหลักเมืองระหว่างสมบูรณาญาสิทธิราชย์และประชาธิปไตย พบว่า

ศาลหลักเมืองเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงแนวคิดทางการเมืองและอำนาจของประเทศไทยตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์จนถึงยุคประชาธิปไตย บทบาทของศาลหลักเมืองเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยโดยมีรากฐานจากความเชื่อทางศาสนา คติจักรวาลวิทยา และการรวมศูนย์อำนาจของรัฐ โดยในช่วงต้นของการก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ ศาลหลักเมืองเป็นศูนย์กลางของอำนาจที่พระมหากษัตริย์ทรงใช้เพื่อเสริมสร้างความชอบธรรมให้กับการปกครอง การสร้างศาลหลักเมืองตามแนวคิดพราหมณ์-ฮินดูสะท้อนให้เห็นถึงการผูกโยงอำนาจรัฐเข้ากับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาลหลักเมืองจึงเป็นเครื่องมือในการยืนยันอำนาจของกษัตริย์และสร้างความมั่นคงให้กับเมือง ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ศาลหลักเมืองมีบทบาทในฐานะเครื่องมือของรัฐที่ใช้สร้างความศรัทธาต่อสถาบันกษัตริย์โดยอำนาจของพระมหากษัตริย์ถูกเชื่อมโยงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระเสื้อเมืองและพระทรงเมืองซึ่งถูกมองว่าเป็นเทพผู้คุ้มครองเมือง การสร้างและบูรณะศาลหลักเมืองในแต่ละยุคสมัยสะท้อนถึงการรวมศูนย์อำนาจของกษัตริย์และความพยายามในการรักษาเสถียรภาพของรัฐ ในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้มีการบูรณะศาลหลักเมืองให้มีสถาปัตยกรรมแบบยอดปราสาทเพื่อเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์และความมั่นคงของบ้านเมือง ขณะที่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ศาลหลักเมืองถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของการขยายอำนาจรัฐไปยังหัวเมือง เช่น การสร้างศาลหลักเมืองในจังหวัดต่าง ๆ เพื่อแสดงถึงการควบคุมของศูนย์กลางรัฐและการรวมอาณาจักรให้เป็นปึกแผ่น หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ศาลหลักเมืองได้รับการปรับบทบาทให้สอดคล้องกับระบอบการปกครองใหม่ที่เน้นอำนาจอธิปไตยของประชาชน บทบาทของศาลหลักเมืองที่เคยเป็นศูนย์กลางของอำนาจกษัตริย์ถูกลดลง รัฐได้พยายามเปลี่ยนแปลงสัญลักษณ์ทางการเมืองโดยลดความสำคัญของพิธีกรรมทางไสยศาสตร์และศาสนาในการปกครอง อย่างไรก็ตาม ศาลหลักเมืองยังคงมีความสำคัญในฐานะสัญลักษณ์ของรัฐ และถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวของชาติ โดยเฉพาะในยุคที่รัฐต้องการสร้างเอกลักษณ์ของชาติ ศาลหลักเมืองได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและศูนย์กลางวัฒนธรรมของแต่ละจังหวัด แม้ว่าโครงสร้างทางการเมืองจะเปลี่ยนไป แต่ศาลหลักเมืองยังคงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อมโยงระหว่างรัฐกับประชาชน และมีบทบาทในการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ ปัจจุบันศาลหลักเมืองยังคงเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐ ศาสนา และสังคมไทย

1.2 รากฐานแนวคิดทางการเมืองที่สะท้อนผ่านการสร้างศาลหลักเมือง พบว่า

ศาลหลักเมืองเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนแนวคิดทางการเมืองของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีรากฐานมาจากแนวคิดจักรวาลวิทยาฮินดู-พุทธ ซึ่งกำหนดให้เมืองต้องมีศูนย์กลางศักดิ์สิทธิ์เพื่อปกป้องอาณาจักรและเสริมสร้างอำนาจของรัฐ แนวคิดนี้ได้รับการสืบทอดและปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย โดยในช่วงสมบูรณาญาสิทธิราชย์ศาลหลักเมืองเป็นเครื่องมือที่ช่วยเสริมสร้างความชอบธรรมให้กับพระมหากษัตริย์ผ่านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา อำนาจของ

กษัตริย์ถูกเชื่อมโยงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เทพารักษ์ประจำเมือง ทำให้ประชาชนยอมรับการปกครองโดยไม่เกิดข้อกังขา อย่างไรก็ตาม หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 แนวคิดนี้ถูกทำลายโดยอุดมการณ์ประชาธิปไตยซึ่งมองว่าอำนาจของรัฐควรมีที่มาจากประชาชนมากกว่าการเชื่อมโยงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ส่งผลให้บทบาทของศาลหลักเมืองถูกปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับโครงสร้างทางการเมืองใหม่ โดยรัฐยังคงใช้ศาลหลักเมืองเป็นสัญลักษณ์ของความมั่นคงและเอกภาพของชาติ โดยรัฐสมัยใหม่ใช้ศาลหลักเมืองเพื่อเป็นสถานที่จัดพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเป็นปึกแผ่นของชาติ เช่น การบวงสรวงศาลหลักเมืองในวันสำคัญของชาติ หรือการสักการะศาลหลักเมืองโดยนักการเมืองและข้าราชการเพื่อแสดงถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันและสร้างความเชื่อมั่นในอำนาจของตน ศาลหลักเมืองจึงยังคงเป็นสัญลักษณ์ที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงของอำนาจและความเชื่อมโยงกับประชาชน นอกจากนี้ ศาลหลักเมืองยังถูกพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นและสร้างความเชื่อมโยงระหว่างรัฐกับประชาชน แม้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับศาลหลักเมืองจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่ศาลหลักเมืองยังคงเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐ ศาสนา และสังคมไทย รวมทั้งยังคงเป็นองค์ประกอบสำคัญของโครงสร้างอำนาจของไทยในปัจจุบัน

2. บริบททางการเมือง สังคม และวัฒนธรรม ที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดทางการเมืองอำนาจศูนย์กลางผ่านการสร้างศาลหลักเมืองประจำจังหวัด ตั้งแต่ พ.ศ. 2325-2566

2.1 บทบาททางการเมืองของศาลหลักเมืองสัญลักษณ์แห่งอำนาจรัฐ และความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับประชาชน พบว่า

ศาลหลักเมืองถือเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงความเชื่อมโยงระหว่างอำนาจของผู้ปกครองและประชาชนในสังคมไทย โดยมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความชอบธรรมและความมั่นคงของรัฐ ศาลหลักเมืองไม่เพียงแต่เป็นสัญลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางของความเชื่อและพิธีกรรมที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน ศาลหลักเมืองทำหน้าที่เชื่อมโยงอำนาจของผู้ปกครองกับประชาชนผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งช่วยให้ประชาชนแสดงออกถึงความศรัทธาต่ออำนาจรัฐโดยเฉพาะในช่วงที่เกิดความไม่มั่นคงทางการเมือง ศาลหลักเมืองยังสะท้อนบทบาทของศาสนาในทางการเมืองและเป็นเครื่องมือในการควบคุมประชาชนผ่านกลไกทางศาสนา เช่น พิธีฝังเสาหลักเมือง พิธีบวงสรวง และพิธีเฉลิมฉลอง ซึ่งช่วยเสริมสร้างความชอบธรรมให้กับอำนาจของรัฐ ศาลหลักเมืองยังถูกใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับประชาชนในช่วงที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เช่น หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ที่ศาลหลักเมืองช่วยให้รัฐรักษาเสถียรภาพและสร้างความเชื่อมั่นในระบบการปกครอง แม้ในยุคปัจจุบัน ศาลหลักเมืองยังคงมีบทบาทในการเสริมสร้างความมั่นคงของรัฐ โดยเฉพาะในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจหรือความขัดแย้งทางการเมือง ดังนั้นศาลหลักเมืองไม่ได้เป็นเพียงสิ่งก่อสร้างทางศาสนาและวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการเชื่อมโยงอำนาจรัฐกับประชาชน และเป็นเครื่องมือในการสร้างความศรัทธาและความมั่นใจในเสถียรภาพของรัฐในสังคมไทย

2.2 บทบาทของศาสนาวัฒนธรรมและความเชื่อในบริบทของการสร้างศาลหลักเมือง พบว่า

ศาลหลักเมืองในประเทศไทยมีบทบาทสำคัญในหลายมิติทั้งด้านศาสนา วัฒนธรรม และการเมือง โดยเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจรัฐและความศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อมโยงกับศาสนาฮินดู-พุทธและแนวคิดจักรวาลวิทยา การสร้างศาลหลักเมืองไม่เพียงแต่กำหนดศูนย์กลางทางกายภาพของเมือง แต่ยังเชื่อมโยงศูนย์กลางทางจิตวิญญาณที่สะท้อนถึงพลังศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองและเสริมสร้างความมั่นคงให้กับบ้านเมือง การสร้างศาลหลักเมืองในแต่ละจังหวัดสะท้อนถึงการยืนยันอำนาจและสถานะของผู้ปกครอง พร้อมกับการรับรองอำนาจจากเทพเจ้าผ่านพิธีกรรมและศิลปกรรมที่เชื่อมโยงกับจักรวาลวิทยา ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ศาลหลักเมืองเป็นเครื่องมือในการยืนยันสถานะของกษัตริย์ในฐานะผู้ปกครองที่ได้รับการสนับสนุนจากสวรรค์ และใช้เป็นศูนย์กลางของการเชื่อมโยงความศักดิ์สิทธิ์และอำนาจทางการเมือง การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 แม้จะทำให้บทบาทของกษัตริย์ลดลง แต่ศาลหลักเมืองยังคงรักษาบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคงของรัฐและสร้างเอกลักษณ์ของชาติ ศาลหลักเมืองยังเป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชนที่แสดงผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ และความเชื่อที่เชื่อว่าการสักการะศาลหลักเมืองสามารถช่วยเสริมดวงชะตาและนำโชคลาภมาสู่ผู้บูชา โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่ต้องเผชิญกับ

วิกฤตทางเศรษฐกิจหรือการเมือง ในแง่การเมือง นักการเมืองหลายคนยังคงเดินทางไปกราบไหว้ศาลหลักเมืองเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับตัวเองและสร้างภาพลักษณ์ที่ดีต่อประชาชน ศาลหลักเมืองจึงเป็นสถาบันที่สะท้อนถึงความเชื่อทางศาสนา การเมือง และสังคมในหลายมิติ เป็นสัญลักษณ์ของความมั่นคงของรัฐและเครื่องมือที่รัฐใช้ในการสร้างความเชื่อมั่นในเสถียรภาพของประเทศ ปัจจุบันศาลหลักเมืองยังคงมีบทบาทสำคัญในสังคมไทยและเป็นสัญลักษณ์ของความมั่นคงทางจิตวิญญาณและการปกครองของรัฐไทย

### 2.3 บทบาทของประชาชนและชนชั้นนำในการก่อตั้งและดูแลบูรณะศาลหลักเมือง

ศาลหลักเมืองได้รับการก่อตั้งและบูรณะผ่านความร่วมมือระหว่างชนชั้นนำและประชาชนในแต่ละยุคสมัย การก่อตั้งศาลหลักเมืองในอดีตเป็นพระราชดำริของกษัตริย์ซึ่งสะท้อนถึงการกำหนดศูนย์กลางอำนาจของรัฐ โดยมีพิธีกรรมฝังศาลหลักเมืองเพื่อเชื่อมโยงอำนาจรัฐกับศาสนา เช่น การอัญเชิญเทพารักษ์มาสถิตในศาลหลักเมืองเพื่อปกป้องบ้านเมืองและเสริมสร้างความมั่นคง ประชาชนมีบทบาทสำคัญในการดูแลและบำรุงรักษาศาลหลักเมืองผ่านการเข้าร่วมพิธีกรรมและกิจกรรมทางศาสนา การสักการะศาลหลักเมืองเป็นประเพณีที่สืบทอดมายาวนานที่เชื่อว่าเทพารักษ์ที่สถิตอยู่ที่ศาลหลักเมืองจะช่วยปกป้องและนำความโชคดีมาสู่ชีวิตได้ ปัจจุบันบทบาทของชนชั้นนำ เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัดและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรยังคงส่งเสริมและสนับสนุนการบูรณะศาลหลักเมือง การบูรณะศาลหลักเมืองเป็นการสร้างภาพลักษณ์ของรัฐและการเมือง เช่น สมัยรัชกาลที่ 4 มีการบูรณะศาลหลักเมืองกรุงเทพมหานคร เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของรัฐ ขณะที่ในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้รื้อฟื้นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาลหลักเมือง เพื่อสร้างอัตลักษณ์แห่งรัฐไทยและเน้นย้ำความสำคัญของความเชื่อเรื่องโชคลางและสิริมงคลในการปกครอง ในขณะเดียวกัน ประชาชนก็มีบทบาทในการอ้างไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์ของศาลหลักเมืองผ่านพิธีกรรมและความเชื่อที่สืบทอดกันมา ทำให้ศาลหลักเมืองยังคงเป็นศูนย์กลางของความศรัทธาและความมั่นคงของรัฐที่มีความสำคัญในสังคมไทยจนถึงปัจจุบัน

## 3. ความสัมพันธ์ของศาลหลักเมืองในฐานะสัญลักษณ์ของอำนาจและความมั่นคงในบริบทการเมืองไทยสมัยใหม่

### 3.1 ความสัมพันธ์ของความเชื่อมโยงของศาลหลักเมืองกับสัญลักษณ์ทางอำนาจและรัฐพิธี พบว่า

ศาลหลักเมืองเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของความมั่นคง อำนาจรัฐ และศูนย์รวมศรัทธาของประชาชน ซึ่งได้รับการก่อตั้งและบูรณะด้วยความร่วมมือระหว่างชนชั้นนำและประชาชนในแต่ละยุคสมัย ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน ศาลหลักเมืองไม่ได้เป็นเพียงโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้เชื่อมโยงอำนาจรัฐกับความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรม ในอดีตการก่อตั้งศาลหลักเมืองเป็นพระราชดำริของกษัตริย์ ซึ่งสะท้อนถึงอำนาจของพระมหากษัตริย์ในฐานะองค์สมมติเทพผู้มีบทบาทในการกำหนดศูนย์กลางอำนาจของรัฐ โดยมีพิธีกรรมฝังศาลหลักเมืองที่มีความสำคัญในการอัญเชิญเทพารักษ์มาสถิตอยู่ที่ศาลหลักเมือง เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของบ้านเมืองและการปกป้องรักษาศรัทธาของประชาชน ประชาชนมีบทบาทสำคัญในการอ้างไว้ซึ่งศักดิ์สิทธิ์ของศาลหลักเมือง ผ่านการเข้าร่วมพิธีกรรมและการบริจาคทรัพย์สินในการบูรณะศาลเมื่อเกิดการชำรุดทรุดโทรม การสักการะศาลหลักเมืองจึงเป็นประเพณีที่สืบทอดมายาวนาน โดยมีความเชื่อว่าเทพารักษ์ที่สถิตอยู่ที่ศาลหลักเมืองจะช่วยปกป้องบ้านเมืองและนำความโชคดีมาสู่ชีวิต ศาลหลักเมืองจึงเป็นเครื่องมือที่เชื่อมโยงอำนาจรัฐกับศรัทธาของประชาชน และเป็นศูนย์กลางของความมั่นคงของรัฐที่ยังคงมีความสำคัญในสังคมไทยจนถึงปัจจุบัน ผ่านการมีส่วนร่วมของทั้งชนชั้นนำและประชาชนในการบูรณะและอ้างศาลหลักเมืองให้คงความศักดิ์สิทธิ์และเชื่อมโยงกับความมั่นคงของรัฐ

### 3.2 ความสัมพันธ์ในบทบาทของศาลหลักเมืองในฐานะสัญลักษณ์ของความมั่นคงแห่งรัฐ พบว่า

ศาลหลักเมืองเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่สะท้อนถึงความมั่นคงของรัฐไทยมาตลอดตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน โดยไม่เพียงแต่เป็นโครงสร้างทางกายภาพที่แสดงถึงศูนย์กลางของเมือง แต่ยังทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชิงสัญลักษณ์ที่ช่วยสร้างความชอบธรรมของอำนาจรัฐและเสถียรภาพทางการเมือง ในเชิงแนวคิด ศาลหลักเมืองมีรากฐานจากจักรวาลวิทยาฮินดู-พุทธที่เชื่อว่าเมืองต้องมีศูนย์กลางแห่งพลังศักดิ์สิทธิ์เพื่อปกป้องและรักษาความสงบเรียบร้อย ในสมัยรัตนโกสินทร์ ศาลหลักเมืองถูกก่อตั้งเพื่อยืนยันอำนาจของกษัตริย์ โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 1 ซึ่งได้ประกอบพระราชพิธีนครฐานเพื่อฝัง

ศาลหลักเมืองและใช้พิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การบวงสรวงและการสักการะเทพารักษ์เพื่อแสดงถึงอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของรัฐและเสริมสร้างความมั่นคงในอาณาจักร ในช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เช่น หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และในช่วงสงครามเย็น ศาลหลักเมืองมักถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของความเสถียรและความต่อเนื่องของอำนาจรัฐ โดยการบูรณะศาลในหลายจังหวัดทั่วประเทศเป็นการยืนยันถึงความมั่นคงของรัฐและการควบคุมสังคม ศาลหลักเมืองยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาชน ผ่านการร่วมพิธีกรรม การสักการะ และการบริจาคทรัพย์สินเพื่อบูรณะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ศาลหลักเมืองเป็นศูนย์รวมศรัทธาของประชาชน อีกทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวดึงดูดนักท่องเที่ยวและผู้ศรัทธาจากทั่วประเทศ ในเชิงโครงสร้างอำนาจ ศาลหลักเมืองมีบทบาทในการรวมศูนย์อำนาจของรัฐ โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 5 การสร้างศาลหลักเมืองในหลายหัวเมืองเป็นการขยายอำนาจการปกครองจากส่วนกลางไปยังภูมิภาค จึงอาจกล่าวได้ว่า ศาลหลักเมืองยังคงเป็นเครื่องมือสำคัญในการเสริมสร้างความชอบธรรมทางการเมืองของนักการเมืองผ่านการสักการะศาลหลักเมือง เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีและเสริมสร้างความสัมพันธ์กับประชาชน

### 3.3 ความสัมพันธ์ศาลหลักเมืองกับความเชื่อทางศาสนาและบทบาทในการหลอมรวมความศรัทธาของประชาชน

ศาลหลักเมืองถือเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่เชื่อมโยงศาสนาและการเมืองในสังคมไทยผ่านการใช้พิธีกรรมและความเชื่อที่สะท้อนถึงความศักดิ์สิทธิ์และอำนาจของผู้ปกครอง ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงปัจจุบัน ศาลหลักเมืองได้ทำหน้าที่สำคัญทั้งในเชิงจิตวิญญาณและการสร้างเสถียรภาพทางการเมือง ในอดีตศาลหลักเมืองไม่ได้เป็นเพียงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อบูชาเทพารักษ์ แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญที่ผู้ปกครองใช้ในการสร้างความชอบธรรมและเสริมสร้างอำนาจ โดยเฉพาะการใช้พิธีกรรมทางศาสนา เช่น พิธีบวงสรวง หรือพิธีบูชาดวงเมือง เพื่อแสดงถึงการได้รับการสนับสนุนจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การบูรณะศาลหลักเมืองในสมัยต่าง ๆ เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 5 ก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างการรวมศูนย์อำนาจ และแสดงถึงการปกครองที่มั่นคง ในปัจจุบัน ศาลหลักเมืองยังคงเป็นสถานที่ที่ประชาชนมารวมตัวกันในช่วงวิกฤต ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ หรือภัยธรรมชาติ การขอพรจากศาลหลักเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวช่วยบรรเทาความวิตกกังวลและเสริมสร้างขวัญกำลังใจให้กับผู้คน ความเชื่อเรื่องโชคลาภและความเป็นสิริมงคลยังคงมีอิทธิพลในกลุ่มนักธุรกิจและนักการเมือง โดยเชื่อว่าศาลหลักเมืองสามารถลดบั่นดาลโชคลาภและความสำเร็จให้แก่ผู้ที่บูชา การใช้ศาลหลักเมืองในการส่งเสริมภาพลักษณ์ของชาติและการสร้างเอกภาพของประเทศยังคงเป็นส่วนหนึ่งของกลยุทธ์ทางการเมือง เช่นเดียวกับการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงศาลหลักเมืองกับความเชื่อในด้านโชคลาภและการเสริมดวงชะตา ความศักดิ์สิทธิ์ของศาลหลักเมืองยังคงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความมั่นใจให้กับประชาชน และเป็นสัญลักษณ์ของความมั่นคงทั้งในระดับชาติและในระดับจิตใจของประชาชน ด้วยเหตุนี้ ศาลหลักเมืองจึงไม่ได้เป็นเพียงแค่สถานที่ทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญในการเมืองและสังคมไทย โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตหรือเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ผู้คนมักหันไปพึ่งพาศาลหลักเมืองเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความศรัทธาในความสามารถของรัฐในการผ่านพ้นช่วงเวลาที่ยากลำบาก

## การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องแนวคิดทางการเมืองกับศาลหลักเมืองประจำจังหวัด ตั้งแต่ พ.ศ. 2325-2566 สามารถนำผลการวิจัยมาอภิปรายในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

### 1. แนวคิดทางการเมืองที่ปรากฏในศาลหลักเมืองประจำจังหวัด ตั้งแต่ พ.ศ. 2325-2566

พัฒนาการแนวคิดทางการเมืองในศาลหลักเมืองระหว่างสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์และระบอบประชาธิปไตย ในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ศาลหลักเมืองเป็นเครื่องมือยืนยันอำนาจของกษัตริย์ตามแนวคิดเทวสิทธิราชย์ โดยมีพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์เพื่อเชื่อมโยงอำนาจรัฐกับสวรรค์ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ศาลหลักเมืองถูกปรับให้เป็นสัญลักษณ์ของรัฐและประชาชน โดยใช้ในการสร้างเอกภาพ เสริมสร้างความศรัทธา และลดอำนาจของผู้นำท้องถิ่น ขณะที่ยุทธศาสตร์แนวคิดทางการเมืองที่สะท้อนผ่านการสร้างศาลหลักเมือง ศาลหลักเมืองได้รับอิทธิพลจากแนวคิดจักรวาลวิทยาฮินดู-พุทธ ที่มองว่าเมืองต้องมีศูนย์กลางศักดิ์สิทธิ์เพื่อเสริมสร้างอำนาจรัฐและความมั่นคง พิธีกรรมฝังศาลหลักเมืองถูกใช้เป็น

เครื่องมือทางการเมืองในการยืนยันขอบเขตอำนาจรัฐ ศาลหลักเมืองยังเป็นจุดรวมของความศรัทธา ซึ่งช่วยรัฐในการควบคุมและสร้างความผูกพันกับประชาชน สอดคล้องกับ แนวคิดรัฐชาตินิยม (nationalism) ของ Benedict Anderson สามารถนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่พบในงานวิจัยทั้งสองได้อย่างชัดเจน Anderson เสนอแนวคิด “ชุมชนจินตกรรม” (imagined communities) ซึ่งอธิบายว่า ชาติไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นผ่านการรับรู้ร่วมกันของประชาชนผ่านสื่อ วาทกรรม และสัญลักษณ์ทางการเมือง ศาลหลักเมืองเป็นตัวอย่างเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของ สัญลักษณ์ที่รัฐใช้ในการสร้างแนวคิดชาตินิยม โดยในอดีต ประเทศไทยใช้ศาลหลักเมืองเป็นจุดศูนย์กลางของรัฐพิธีเพื่อสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชน (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2560; ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2561; นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2565; Anderson, 1983)

2. บริบททางการเมือง สังคม และวัฒนธรรม ที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดทางการเมืองอำนาจศูนย์กลางผ่านการสร้างศาลหลักเมืองประจำจังหวัด ตั้งแต่ พ.ศ. 2325-2566

ศาลหลักเมืองเป็นศูนย์กลางของอำนาจรัฐ ศาสนา และวัฒนธรรม ที่สะท้อนถึงแนวคิดการรวมศูนย์อำนาจของรัฐไทย ตั้งแต่ยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์จนถึงปัจจุบัน ศาลหลักเมืองได้รับการสร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือยืนยันอำนาจรัฐ เสริมสร้างเอกภาพของชาติ และรักษาความมั่นคงทางการเมือง สอดคล้องกับ แนวคิดอำนาจเชิงสัญลักษณ์ (symbolic power) ของ Pierre Bourdieu ที่เสนอว่า อำนาจมิได้ดำรงอยู่เพียงในรูปแบบของการควบคุมทางกายภาพหรือกฎหมายเท่านั้น แต่ยังรวมถึงอำนาจที่อยู่ในระดับของสัญลักษณ์ วาทกรรม และการรับรู้ของประชาชน ซึ่งเป็นสิ่งที่รัฐสามารถใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับตนเอง ศาลหลักเมืองเป็นตัวอย่างเป็นตัวอย่างของอำนาจเชิงสัญลักษณ์ที่รัฐใช้เพื่อสร้างและรักษาความมั่นคงของตน โดยใช้พิธีกรรมทางศาสนาและโหราศาสตร์เป็นเครื่องมือในการควบคุมความเชื่อของประชาชน ทำให้ประชาชนยอมรับอำนาจของรัฐโดยไม่ต้องมีการบังคับโดยตรง (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2555; Bourdieu, 1989)

3. ความสัมพันธ์ของศาลหลักเมืองในฐานะสัญลักษณ์ของอำนาจและความมั่นคงในบริบทการเมืองไทยสมัยใหม่

ศาลหลักเมืองเป็นศูนย์กลางของอำนาจรัฐและความเชื่อทางศาสนา มีบทบาทในการเสริมสร้างความมั่นคงของรัฐผ่านพิธีกรรมและสัญลักษณ์ทางอำนาจ ตั้งแต่ยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์จนถึงยุคประชาธิปไตย ศาลหลักเมืองถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมของอำนาจ และสะท้อนแนวคิดเรื่องรัฐรวมศูนย์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย สอดคล้องกับ แนวคิดอำนาจนำทางการเมืองและวัฒนธรรม (hegemony) ของ Antonio Gramsci ที่อธิบายว่า ชนชั้นปกครองมิได้รักษาอำนาจผ่านการบังคับเพียงอย่างเดียว แต่ยังใช้วัฒนธรรมและอุดมการณ์เพื่อสร้างฉันทามติของสังคม ทั้งมีการครอบครองความเป็นเจ้าทางการเมือง ซึ่งเกี่ยวข้องกับระบอบการปกครองที่ถูกทำให้เป็นมาตรฐานในสังคม และการครอบครองความเป็นเจ้าทางวัฒนธรรม ซึ่งควบคุมระบบความคิดและค่านิยมของประชาชนผ่านวัฒนธรรม ศาสนา และมิตีสื่อมวลชน (วัชรพล พุทธิรักษา, 2561; Bates, 1975) สอดคล้องกับ สรชัย ศรีนิศานต์สกุล (2563) ที่พบว่า ผู้นำทางการเมืองไทยในหลายยุคสมัยมักให้ความสำคัญกับการพยากรณ์ดวงชะตาและฤกษ์ยามในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง ตั้งแต่การเลือกวันสถาปนารัฐไปจนถึงการใช้โหราศาสตร์เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างอำนาจผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ

### ข้อเสนอแนะ

1. รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนาโครงการส่งเสริมให้ศาลหลักเมืองเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ การปกครอง และวัฒนธรรม เพื่อให้ประชาชนเข้าใจบทบาทของศาลหลักเมืองในบริบททางการเมืองไทย
2. ควรมีนโยบายฟื้นฟูและอนุรักษ์ศาลหลักเมืองให้คงความศักดิ์สิทธิ์ แต่ในขณะเดียวกันก็ควรพัฒนาให้เข้ากับบริบทของสังคมปัจจุบัน เช่น การพัฒนาศาลหลักเมืองให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
3. ควรมีแนวทางกำกับดูแลการใช้ศาลหลักเมืองเพื่อประโยชน์ทางการเมือง เพื่อป้องกันการใช้เป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมให้กับกลุ่มอำนาจบางกลุ่มโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสังคมโดยรวม

## เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2566). *อุดมการณ์และกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ*. text.
- เจนจบ ยิ่งสุมล. (2566). *ศาลหลักเมือง กรุงเทพฯ มหาศรัทธา แห่งความนับถือในแผ่นดิน*. ค้นจาก <https://ngthai.com/history/47411/bangkok-city-pillar-history>
- ชาวนิวทีย์ เกษตรศิริ. (2560). *ประวัติศาสตร์การเมืองไทยสยาม พ.ศ. 2475-2500* (พิมพ์ครั้งที่ 7). มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2555). *สัญญาวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษารัฐศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). วิชาษา.
- ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. (2561). *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ* (พิมพ์ครั้งที่ 5). มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2565). *ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียน และอนุสาวรีย์ ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ และรูปการจิตสำนึก* (พิมพ์ครั้งที่ 5). มติชน.
- เพชรวัฒน์ เส้นทอง. (2562). *อุดมการณ์ทางการเมือง: อุดมการณ์ทางการเมืองไทย*. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 13(3), 230-248.
- วัชรพล พุทธรักษา. (2561). *อันโตนิโอ กรัมสกี กับการจัดวางความคิดทางการเมือง: ปรัชญาปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการปลดปล่อยมนุษย์*. สมมติ.
- วิศรุต บวงสรวง. (2562). *ศาสนวัตถุกับอุดมการณ์กษัตริย์นิยมไทย พุทธทศวรรษ 2410-2540*. *ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุชนิพนธ์บัณฑิต (ประวัติศาสตร์)*, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สรชัย ศรีนิคานต์สกุล. (2563). *อิทธิพลของโหราศาสตร์ในสังคมและการเมืองไทย*. มหาวิทยาลัยบูรพา, คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์.
- สวรรคค์ ตั้งตรงสิทธิกุล. (2561). *หลักเมือง: พัฒนาการคติ แนวคิดสูงนาคิลปะและสถาปัตยกรรม*. *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุชนิพนธ์บัณฑิต (ประวัติศาสตร์)*, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สิงห์โต สุริยาอารักษ์. (2511). *แนะนำการศึกษาวิชาโหราศาสตร์ไทยเบื้องต้น ผูกดวงชาตาพยากรณ์*. ชุมชุมช่าง.
- Anderson, B. (1983). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. Verso.
- Bates, T. R. (1975). Gramsci and the theory of hegemony. *Journal of the History of Ideas*, 36(2), 351-366.
- Bourdieu, P. (1989). Social space and symbolic power. *Sociological Theory*, 7(1), 14-25.
- Margulies, J. D. (2018). The conservation ideological state apparatus. *Conservation & Society*, 16(2), 181-192.
- Mianlamai, S. (2023). *Astrology in Thailand: Life guidance from the stars*. Retrieved from [https://www.thailandfoundation.or.th/culture\\_heritage/astrology-in-thailand-life-guidance-from-the-stars](https://www.thailandfoundation.or.th/culture_heritage/astrology-in-thailand-life-guidance-from-the-stars)